ANNALES
UNIVERSITATIS MARIAE CURIE-SKŁODOWSKA
LUBLIN – POLONIA

VOL. XLIV SECTIO H 2010

Aleksandra Kowalska

Czynniki wpływające na rozwój rolnictwa ekologicznego w Polsce i innych krajach europejskich

The determinants of organic agriculture development in Poland and in other European countries

Abstrakt: W artykule przeprowadzono analizę rozwoju rolnictwa ekologicznego w Polsce i innych krajach europejskich na tle kluczowych w historii rolnictwa ekologicznego wydarzeń o charakterze organizacyjnym, formalno-prawnym, politycznym lub rynkowym. Autorka podjęła próbę identyfikacji przyczyn zmieniającej się dynamiki wzrostu powierzchni upraw ekologicznych. Podaje przy tym szczegółowe zestawienia statystyczne powierzchni upraw ekologicznych dla wszystkich krajów UE w latach 1993–2006 oraz dane dotyczące liczby gospodarstw zajmujących się produkcją ekologiczną w Polsce, również w przekroju wojewódzkim.

WPROWADZENIE
Introduction

Przed 1990 r. rolnictwo ekologiczne nie budziło w zasadzie większego zainteresowania w Polsce, prawdopodobnie dlatego, że w warunkach chronicznego niedoboru towarów na rynku priorytetem była maksymalizacja produkcji, często kosztem jej jakości i z pominięciem aspektów środowiskowych. Rolnictwo ekologiczne zaczęło się rozwijać na początku lat 90. z następujących m.in. powodów:

– wzrost zainteresowania zagrożeniami, jakie niesie dla środowiska rolnictwo wysoko intensywne (dla którego rolnictwo ekologiczne miało być przeciwwagą);

– zapóźnienie polskiego rolnictwa w stosunku do krajów UE, przejawiające się m.in. w stosowaniu nawożenia mineralnego na mniejszą skalę, co pozostawiało rolniczą przestrzeń produkcyjną lepiej przystosowaną do wykorzystywania ekologicznych metod produkcji;

– duże, niewykorzystane zasoby siły roboczej w rolnictwie, a co za tym idzie niższe koszty pracy, co było bardzo korzystne dla rozwoju pracochłonnego rolnictwa ekologicznego;

– pogłębiające się trudności ze zbytem płodów rolnych i produktów hodowlanych, co zmuszało producentów rolnych do przywiązywania coraz większej wagi do jakości produkcji, która mogła stać się ważnym źródłem przewagi konkurencyjnej na rynku.

Głównym przedmiotem badań w tej pracy jest powiązanie poszczególnych etapów rozwoju rolnictwa ekologicznego w Polsce i innych krajach europejskich z kluczowymi w historii tego rolnictwa wydarzeniami o charakterze organizacyjnym, formalno-prawnym, politycznym i rynkowym.

ROZWÓJ ROLNICTWA EKOLOGICZNEGO W POLSCE NA TLE KLUCZOWYCH W JEGO HISTORII WYDARZEŃ

The development of organic farming in Poland against the milestones in the history of organic agriculture

Rozwój rolnictwa ekologicznego w Polsce można przedstawić na tle kluczowych w historii rolnictwa ekologicznego wydarzeń, które wywarły istotny wpływ na kształtowanie się podaży ekologicznych surowców rolnych (tab. 1).

Tab. 1. „Kamienie milowe" w historii rolnictwa ekologicznego w Polsce
The milestones in the history of organic agriculture in Poland

Lata	Opis wydarzenia
Lata 30. XX w.	Pierwsze gospodarstwo ekologiczne prowadzone przez hrabiego S. Karłowskiego w Szelejewie koło Gostynia
1960 r.	Ponowne próby upowszechniania rolnictwa ekologicznego przez J. Osetka, rolnika z Nakła nad Notecią
1989 r.	Powstanie Stowarzyszenia EKOLAND, którego celem było propagowanie rolnictwa ekologicznego
1998 r.	Przyznanie dotacji z budżetu państwa do kosztów kontroli gospodarstw ekologicznych w drodze Rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej z 11 maja 1998 r. w sprawie wysokości stawek dotacji dla rolnictwa oraz szczegółowych zasad i trybu ich udzielania w 1998 r. (DzU z 1998 r., nr 71, poz. 461)
1999 r.	Wprowadzenie bezpośrednich dopłat do powierzchni upraw ekologicznych z budżetu państwa na podstawie Rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej z 19 marca 1999 r. w sprawie wysokości stawek dotacji przedmiotowych dla podmiotów wykonujących zadania na rzecz rolnictwa oraz szczegółowych zasad i trybu ich udzielania oraz rozliczania tych dotacji w 1999 r. (DzU z 1999 r., nr 33, poz. 318)

Ciąg dalszy tab. 1

Lata	Opis wydarzenia
2001–2002	Wprowadzenie uregulowań prawnych dotyczących rolnictwa ekologicznego, w znacznym stopniu skorelowanych z Rozporządzeniem Rady (EWG) nr 2092/91 z 24 czerwca 1991 r. w sprawie rolnictwa ekologicznego oraz oznakowania jego produktów i środków spożywczych: • Ustawa z 16 marca 2001 r. o rolnictwie ekologicznym (DzU z 2001 r., nr 38, poz. 452) • Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z 14 maja 2002 r. w sprawie szczegółowych warunków wytwarzania produktów rolnictwa ekologicznego (DzU z 2002 r., nr 77, poz. 699) • Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z 15 maja 2002 r. w sprawie wykazu substancji dodatkowych, innych składników wspomagających i składników pochodzenia rolniczego wytworzonych metodami innymi niż ekologiczne dopuszczonych do stosowania przy wytwarzaniu produktów rolnictwa ekologicznego (DzU z 2002 r., nr 77, poz. 700)
Maj 2004	Wejście Polski do Unii Europejskiej, a co za tym idzie: • bezpośrednie stosowanie unijnego rozporządzenia nr 2092/91 z 24 czerwca 1991 r. w sprawie rolnictwa ekologicznego oraz oznakowania jego produktów i środków spożywczych • uznanie polskich certyfikatów przez Komisję Europejską, a więc przez odbiorców z całej Unii Europejskiej • możliwość znakowania polskich produktów ekologicznych logo wspólnotowym „rolnictwo ekologiczne" • znaczny wzrost dotacji do powierzchni upraw ekologicznych ze względu na możliwość korzystania z pakietu rolnośrodowiskowego w ramach Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich, finansowanego głównie z budżetu UE.
Marzec 2007	Przyjęcie przez Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi dokumentu „Plan działań dla żywności ekologicznej i rolnictwa ekologicznego w Polsce na lata 2007–2013" w celu przyspieszenia rozwoju rolnictwa ekologicznego w Polsce
Lipiec 2007	Wejście w życie Rozporządzenia Rady (WE) nr 834/2007 z 28 czerwca 2007 r. w sprawie produkcji ekologicznej i znakowania produktów ekologicznych, uchylające rozporządzenie Rady (EWG) nr 2092/91 (Dz.Urz. UE L 189 z 20 lipca 2007 r., s. 1, z późn. zm.)
Wrzesień 2008	Wejście w życie Rozporządzenia Komisji (WE) nr 889/2008 z 5 września 2008 r. ustanawiające szczegółowe zasady wdrażania rozporządzenia Rady (WE) nr 834/2007 w sprawie produkcji ekologicznej i znakowania produktów ekologicznych w odniesieniu do produkcji ekologicznej, znakowania i kontroli (Dz.Urz. UE L 250 z 18 września 2008 r., s. 1)
Sierpień 2009	Wejście w życie nowej ustawy z 25 czerwca 2009 r. o rolnictwie ekologicznym (DzU z 2009 r., nr 116, poz. 975)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Z. Kobielska, *Rolnictwo ekologiczne – brak możliwości czy potrzeb?*, „Boss Rolnictwo" 2002, nr 31, s. 1; D. Komorowska, *Perspektywy rozwoju rolnictwa ekologicznego w Polsce*, [w:] H. Manteuffel Szoege, W. E. Tyner (red.), *Problemy rolnictwa światowego*, 2006, t. XV, Wydawnictwo SGGW, s. 44, 48.

W 1989 r. powstała w Polsce pierwsza organizacja zajmująca się rolnictwem ekologicznym – Stowarzyszenie EKOLAND, która była jednocześnie pierwszą jednostką certyfikującą (tab. 1)[1]. W 1990 r. przeprowadziła pierwszą inspekcję i nadała atesty 27 gospodarstwom. W 1993 r. atestacją zajęło się również Polskie Towarzystwo Rolnictwa Ekologicznego (PTRE) i holenderska organizacja SKAL.

[1] Stowarzyszenie EKOLAND stało się pełnoprawnym członkiem federacji IFOAM w 1990 r.

Do 1998 r. ekologiczne metody gospodarowania pozostawały na marginesie produkcji rolnej. Mimo to liczba gospodarstw, choć powoli, ale systematycznie rosła[2], osiągając w 1999 r. poziom 555 gospodarstw prowadzących produkcję ekologiczną (z certyfikatem zgodności i będących w okresie przestawiania) – rys. 1. Szybszy rozwój produkcji ekologicznej miał miejsce po wprowadzeniu w 1998 r. dotacji do kosztów kontroli gospodarstw, a w 1999 r. dopłat bezpośrednich do powierzchni upraw ekologicznych (tab. 1). W latach 1999–2001 nastąpił ponadtrzykrotny wzrost liczby gospodarstw prowadzących produkcję ekologiczną. Do 2002 r. poważną przeszkodą hamującą rozwój rolnictwa ekologicznego był brak państwowego systemu kontroli, który pozwoliłby na uporządkowanie rynku, stanowił ochronę dla konsumentów i zwiększył możliwości eksportu. W 2002 r. uregulowano prawnie status rolnictwa ekologicznego, co znalazło odzwierciedlenie w dalszym wzroście liczby gospodarstw (tab. 1, rys. 1).

Zbliżał się ponadto dzień akcesji Polski do UE, co oznaczało dla rolników ponaddwukrotnie wyższe dotacje do powierzchni upraw ekologicznych oraz coraz większy popyt na ich produkty. Ich odbiorcy mogli bowiem łatwiej i taniej eksportować produkty ekologiczne do innych krajów UE, głównie ze względu na uznanie polskich certyfikatów (tab. 1). Ponadto, konsumenci z krajów piętnastki UE zgłaszali coraz większe zapotrzebowanie na żywność ekologiczną, a podaż w ich krajach nie była w stanie zaspokoić rosnącego popytu. W związku z tym rósł import produktów ekologicznych w krajach UE-15[3]. Wśród krajów europejskich udział importu żywności ekologicznej w ogólnej wartości jej sprzedaży od kilku lat jest największy w Wielkiej Brytanii – ok. 70%, w Niemczech – ok. 60% i Danii – ok. 25%. W imporcie tym dominują soki, warzywa i owoce, przetwory zbożowe oraz odżywki dla dzieci[4]. Wraz z wejściem do UE pojawiła się szansa dla Polski, aby w jeszcze większym zakresie wchodzić na rynki tych krajów z ekologicznymi surowcami rolnymi[5].

---

[2] Wyjątkiem był rok 1996, kiedy nastąpiło załamanie tendencji wzrostowej w zwiększaniu się ekologicznej produkcji rolnej. Wiązało się to przypuszczalnie z brakiem wsparcia finansowego dla tego typu produkcji. Zob. A. Wasilewski, *Stan środowiska naturalnego, rolnictwo ekologiczne i agroturystyka we wsiach objętych ankietą IERiGŻ-PIB*, Dział Wydawnictw IERiGŻ-PIB, Warszawa 2006, s. 22.

[3] W. Łuczka-Bakuła, *Rozwój rolnictwa ekologicznego oraz dystrybucji i konsumpcji jego produktów*, „Wieś i Rolnictwo" 2005, nr 2, s. 178–182.

[4] Ead., *Rynek żywności ekologicznej*, PWE, Warszawa 2007, s. 83.

[5] Polska eksportuje głównie nisko przetworzone ekologiczne artykuły żywnościowe (np. mrożonki, koncentraty), głównie ze względu na wciąż słabo rozwinięte przetwórstwo w tym zakresie. Jednak liczba przetwórni ekologicznych w Polsce dynamicznie wzrasta, co daje nadzieję na wzrost eksportu finalnych produktów żywnościowych wytworzonych metodami ekologicznymi (liczba przetwórni wzrosła prawie 4,5-krotnie w latach 2004–2008 – z 55 do 236 podmiotów); www.ijhar-s.gov.pl, data dostępu: 22.11.2009 r.

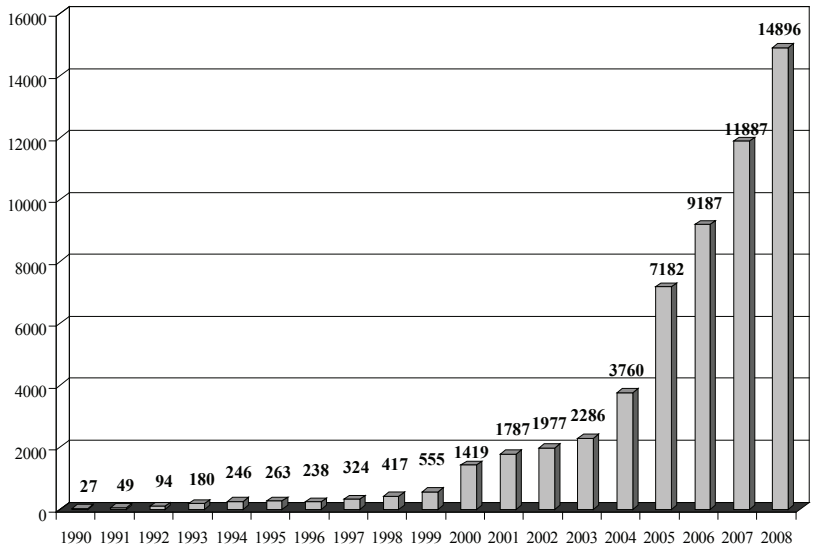

Rys. 1. Liczba gospodarstw ekologicznych z certyfikatem i będących w trakcie przestawiania w Polsce w latach 1990–2008
The number of farms dealing with organic farming in Poland in 1990–2008

Źródło: www.ijhar-s.gov.pl, data dostępu – 22.11.2009 r.

Wydaje się, że polscy rolnicy wykorzystują tę szansę, co znajduje odzwierciedlenie w dynamicznym wzroście liczby gospodarstw ekologicznych, począwszy od 2004 r. (rys. 1). W 2004 r. liczba gospodarstw ekologicznych w kraju zwiększyła się o 63% w stosunku do 2003 r. Ogólna powierzchnia użytków rolnych zajętych pod uprawy ekologiczne wzrosła natomiast z 49 928 ha w 2003 r. do 82 730 ha w 2004 r., czyli o 66%. Rok 2005 to przełom – nastąpił wtedy prawie dwukrotny wzrost liczby gospodarstw w porównaniu z rokiem poprzednim (o 91%), również powierzchnia użytków rolnych uprawianych metodami ekologicznymi wzrosła prawie dwukrotnie (o 93%) – do 159 709 ha. Kolejne lata przyniosły niższą dynamikę wzrostu liczby gospodarstw, ale biorąc pod uwagę bezwzględny przyrost liczby gospodarstw, można stwierdzić, że zainteresowanie ekologicznymi metodami produkcji rośnie znacząco z roku na rok. W 2006 r. liczba gospodarstw produkujących metodami ekologicznymi wzrosła o 2005 w stosunku do 2005 r. (o 28%), w 2007 r. – o 2700 w stosunku do roku 2006 (o 29%), a w 2008 r. – o 3009 w porównaniu z rokiem 2007 (o 25%) – rys. 1. Słabszą dynamikę wzrostu liczby gospodarstw w latach 2006–2008 można tłumaczyć faktem, że w latach 2004–2005 wielu producentów rolnych ubiegało się o certyfikat głównie ze względu na wysokie (w ich odczuciu) dopłaty do powierzchni upraw ekologicznych z budżetu UE i państwa. Z czasem okazywało się jednak, że dopła-

ty nie mogą być głównym źródłem dochodu. Z założenia są one wyrazem doceniania działań prośrodowiskowych podejmowanych przez producentów rolnych i stanowią rekompensatę za spadków sprzedaży, a co za tym idzie – przychodów, zwłaszcza w okresie przejściowym. Można zatem stwierdzić, że obecnie rolnicy bardziej świadomie podejmują decyzję o przestawieniu swoich gospodarstw i są częściej nastawieni na ich rozwój.

Ekologiczna produkcja rolnicza rozwija się w różnym tempie w poszczególnych województwach ze względu na jakość rolniczej przestrzeni produkcyjnej, rodzaj własności ziemi (zwłaszcza w przeszłości, kiedy funkcjonowały w Polsce Państwowe Gospodarstwa Rolne), powierzchnię gospodarstw, tradycje oraz możliwości zbytu. Województwo lubelskie od lat znajdowało się w czołówce pod względem liczby gospodarstw ekologicznych, obok woj. małopolskiego, podkarpackiego, świętokrzyskiego, mazowieckiego i od niedawna zachodniopomorskiego (tab. 2). W grudniu 2008 r. w tych sześciu województwach znajdowało się około 64% polskich producentów rolnych stosujących metody ekologiczne. W tym samym czasie ekologiczne uprawy rolne z tych województw zajmowały około 54% ogólnej powierzchni ekologicznych upraw rolnych w Polsce[6].

Gospodarstwa ekologiczne z woj. lubelskiego na tle innych województw wykazują wyraźną specjalizację w uprawach jagodowych i warzywnych. W latach 2002–2004[7] powierzchnia ekologicznych upraw jagodowych w woj. lubelskim stanowiła około 30% ogólnej powierzchni tych upraw w Polsce. Województwo lubelskie jest w Polsce największym producentem ekologicznych truskawek. W 2004 r. wyprodukowano tu 1087,7 t truskawek (co stanowiło 41% plonu ogólnokrajowego) na powierzchni 136,2 ha (co stanowiło prawie 37% łącznej powierzchni ekologicznych plantacji truskawek w Polsce). A zatem producenci rolni z woj. lubelskiego osiągają wyższe plony truskawek ekologicznych z hektara, niż wynosi średnia krajowa. Producenci rolni z woj. lubelskiego przodują również w zbiorze porzeczek czarnych i czerwonych uprawianych metodami ekologicznymi. W 2004 r. zbiór ten wynosił 691,3 t, czyli prawie 29% zbioru ogólnokrajowego. Ekologiczne plantacje porzeczek zajmowały wówczas niecałe 22% ekologicznych plantacji porzeczek w Polsce. I w tym wypadku zatem plony z hektara były wyższe niż średnia w kraju[8]. W latach 2002–2004 największy areał upraw warzywnych produkowanych metodami ekologicznymi odnotowano w woj. lubelskim, a zaraz po nim w woj. świętokrzyskim. Łączna powierzchnia ekologicznych upraw warzywnych w woj. lubelskim stanowiła 21–26% powierzchni tych upraw w kraju, a w woj. świętokrzyskim – 19–24%.

[6] www.ijhar-s.gov.pl, data dostępu: 22.01.2009 r.

[7] Tak szczegółowe dane dostępne były tylko dla lat 2002–2004.

[8] *Rolnictwo ekologiczne w Polsce w 2004 roku (załączniki)*, Główny Inspektorat Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych, Warszawa 18 kwietnia 2005 r., s. 7; www.ijhar-s.gov.pl, data dostępu: 5.11.2007 r.

Tab. 2. Liczba gospodarstw ekologicznych z certyfikatem i będących w trakcie przestawiania w wybranych województwach w latach 2002–2008 (stan na koniec roku)
The number of farms dealing with organic farming in chosen provinces in 2002–2008 (the end of the year status)

Nazwa województwa	Liczba gospodarstw zajmujących się produkcją ekologiczną						
	2008	2007	2006	2005	2004	2003	2002
Małopolskie	2100	1627	1363	1187	697	407	266
Podkarpackie	1892	1577	1164	855	430	288	231
Lubelskie	1566	1402	1072	774	393	263	253
Mazowieckie	1481	1215	1028	852	434	249	232
Świętokrzyskie	1165	995	892	785	547	382	388
Zachodniopomorskie	1396	1059	678	404	176	85	69

Źródło: Opracowanie własne na podstawie raportów Inspekcji Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych z lat 2002–2009, www.ijhar-s.gov.pl, data dostępu – 22.11.2009 r.

Na rozwój rolnictwa ekologicznego w woj. lubelskim i świętokrzyskim niewątpliwie wpływ miała firma Symbio, założona w Lublinie w 1998 r., przy udziale polsko-amerykańskiego funduszu inwestycyjnego. Firma była pierwszym eksporterem ekologicznych surowców rolnych (najczęściej wstępnie przetworzonych) w Polsce. Ze względu na ograniczony popyt konsumpcyjny na produkty ekologiczne w kraju koncentrowała się na ich eksporcie do krajów Europy Zachodniej i Stanów Zjednoczonych. Z czasem zaczęła produkować gotową żywność, jednak jej udział w obrotach firmy wciąż jest bardzo niski (ok. 5%). W pierwszych latach działalności celem firmy było stworzenie bazy produkcyjnej. Symbio prowadziła kampanię zachęcającą rolników do przestawienia swoich gospodarstw na produkcję metodami ekologicznymi, dając m.in. ogłoszenia w lokalnych gazetach, organizując spotkania informacyjne wspólnie z ośrodkami doradztwa rolniczego, urzędami gminy i jednostką certyfikującą. Firma oferowała merytoryczną pomoc w przestawieniu gospodarstwa na produkcję ekologiczną oraz zapewniała zbyt. Firma wciąż dba o ścisłą współpracę merytoryczną i handlową ze swoimi dostawcami. Planuje także wchodzić w grupy formalne z producentami rolnymi (grupy producenckie, spółdzielnie), co pozwoliłoby na podejmowanie większych inwestycji. Mimo że pojawia się coraz więcej pośredników handlowych i producentów żywności ekologicznej, firma Symbio wciąż pozostaje w Polsce w czołówce i prężnie się rozwija, nawiązując kolejne kontakty handlowe, np. z odbiorcami w Japonii i na Tajwanie[9].

[9] Zob. więcej: A. Kurek, *Rola firmy Symbio w rozwoju rolnictwa ekologicznego w województwie lubelskim w latach 1998–2005. Realizacja koncepcji rozwoju zrównoważonego,* [w:] M. Adamowicz (red.), *Przedsiębiorstwa i organizacje publiczne w zrównoważonym rozwoju obszarów wiejskich*, Prace Naukowe nr 39 Wydziału Ekonomiczno-Rolniczego SGGW, Warszawa 2006, s. 101–111.

Rynek żywności ekologicznej w Polsce znajduje się w początkowej fazie rozwoju, charakteryzującej się rosnącą liczbą gospodarstw (rys. 1) i jednostek przetwórstwa rolno-spożywczego oraz wzrastającą powierzchnią upraw. Jednocześnie spodziewany jest wzrost sprzedaży żywności z rolnictwa i przetwórstwa ekologicznego. Wiele gospodarstw znajduje się w okresie przestawiania na rolnictwo ekologiczne (w grudniu 2007 r. ok. 62% gospodarstw stosujących ekologiczne metody produkcji było w trakcie przestawiania)[10] i nie ma możliwości oferowania produkowanej żywności jako ekologicznej. Obrazem początkowego etapu rozwoju rynku żywności ekologicznej w Polsce jest dominujący udział nieprzetworzonych produktów roślinnych w podaży tej żywności. Są to głównie zboża (pszenica i żyto) oraz owoce i warzywa; udział produktów zwierzęcych jest natomiast niewielki[11]. Sprzedaż produktów rolnictwa ekologicznego koncentruje się w największych miastach. W ostatnich kilku latach zaobserwować można rozwój kanałów dystrybucji żywności ekologicznej i wchodzenie tej żywności w coraz większym zakresie do super- i hipermarketów. Jest to w dużej mierze zasługa Ogólnopolskiego Stowarzyszenia Przetwórców i Producentów Produktów Ekologicznych „Polska Ekologia", którego członkiem jest firma Symbio Polska SA. Głównymi kanałami dystrybucji przestają być zatem sklepy specjalistyczne z żywnością ekologiczną i sprzedaż bezpośrednia z gospodarstwa rolnego.

RYNEK ŻYWNOŚCI EKOLOGICZNEJ NA ŚWIECIE
The global market for organic food and drink

Na rozwój rolnictwa ekologicznego w Polsce istotny wpływ wywiera dynamiczny wzrost rynku żywności ekologicznej na świecie. Jego wartość wzrosła w 16 krajach Europy, USA i Japonii z 10 mld USD w 1997 r. do 17,5 mld USD w 2000 r., 21 mld USD w 2001 r., 23 mld USD w 2002 r. i 25 mld USD w 2003 r., osiągając 19-procentowe tempo rocznego wzrostu. Szacuje się, że wartość tego rynku rosła w latach 1997–2003 przeciętnie o ok. 15–20% w ciągu roku. W 2005 r. sprzedaż produktów rolnictwa ekologicznego na świecie osiągnęła wartość 33 mld USD, czyli wzrosła o ok. 40% od 2002 r., przy czym sprzedaż produktów ekologicznych koncentruje się głównie w Stanach Zjednoczonych i krajach Europy Zachodniej. W 2006 r. rynek ten wzrósł o kolejne 21%, do 40

[10] www.ijhar-s.gov.pl, data dostępu: 12.11.2008 r.

[11] E. Rembiałkowska, *Jakość żywności ekologicznej a zdrowie człowieka*, referat wygłoszony na konferencji „Edukacja ekologiczna oraz promocja rolnictwa i żywności ekologicznej", zorganizowanej przez Lubelski Ośrodek Doradztwa Rolniczego w Końskowoli i Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Lublinie, Urząd Wojewódzki w Lublinie, 17 października 2008 r.

mld USD[12]. W latach 2003–2005 europejski rynek żywności ekologicznej stanowił prawie połowę światowego rynku (10–11 mld USD w 2003 r. i 17 mld USD w 2005 r.). W nowych krajach członkowskich Unii Europejskiej obroty ekologicznymi artykułami rolno-spożywczymi są relatywnie małe w porównaniu z krajami Europy Zachodniej. W 2005 r. udział sprzedaży żywności ekologicznej w krajach Europy Środkowo-Wschodniej wynosił zaledwie ok. 2% wartości sprzedaży żywności ekologicznej w całej Europie[13].

Od drugiej połowy lat 90. XX w. wysoką dynamikę wzrostu zaczął wykazywać rynek brytyjski, którego wartość w 1986 r. wynosiła 12 mln funtów, a w 2002 r. wzrosła do ok. 800 mln funtów i w 2003 r. przekroczyła 1 mld funtów. Od 2004 r. obserwuje się dalszy dynamiczny wzrost rynku żywności ekologicznej w Wielkiej Brytanii, a także w Niemczech. Wysoką dynamiką wzrostu charakteryzuje się też rynek amerykański, którego wartość zwiększyła się czterokrotnie: z 3,6 mld USD w 1997 r. do 14,9 mld USD w 2005 r., osiągając średnie roczne tempo wzrostu na poziomie 16–21%. Największym na świecie krajowym rynkiem żywności ekologicznej jest rynek amerykański (11–13 mld USD w 2003 r. i 14,9 mld USD w 2005 r.), w następnej kolejności – niemiecki (2,8–3,1 mld USD w 2003 r.), brytyjski (1,6–1,8 mld USD w 2003 r.), włoski (1,2–1,4 mld USD w 2003 r.) i francuski (1,2–1,3 mld USD w 2003 r.). Jeśli chodzi o przeciętne wydatki jednego mieszkańca Europy na zakupy żywności ekologicznej, to są one największe w Szwajcarii (140 USD w 2005 r.), potem kolejno – w Danii, Szwecji i Austrii. Konsumenci z krajów Europy Środkowo-Wschodniej na produkty rolnictwa ekologicznego wydają najmniej ze wszystkich mieszkańców Europy[14]. W 2001 r. średni udział wolumenu produktów ekologicznych w całkowitym obrocie produktami żywnościowymi wyniósł w UE 1%. Są jednak kraje, w których rynek żywności ekologicznej jest bardziej dojrzały i rozwinięty, a udział produktów ekologicznych w sprzedaży żywności przekracza 1%, jak np. Dania (3,5%), Austria (2,4%), Niemcy (2,1%), Szwecja (1,7%) i Holandia (1,2%)[15].

Na obszarze UE w ekologicznej produkcji roślinnej dominuje produkcja winogron na wino i zbóż. Liderami w produkcji zbóż są Włochy i Niemcy. Kolejne miejsca w wolumenie produkcji zajmują owoce i warzywa, wytwarzane w większości we Włoszech i w Niemczech. W ekologicznej produkcji zwierzęcej dominuje produkcja mleka, którą zajmują się przede wszystkim: Austria, Dania i Niemcy. Poziom ekologicznej produkcji mięsa jest stosunkowo niski, m.in. ze względu na opóźnienia w określeniu w prawie UE standardów produkcji, ostre re-

[12] J. Aschemann et al., *Organic Market*, [w:] W. Lockeretz (ed.), *Organic Farming. An International History*, CAB International, Oxfordshire, UK; Cambridge, MA, 2007, s. 124–126.

[13] Zob. więcej: W. Łuczka-Bakuła, *Rynek żywności*..., s. 76–86.

[14] *Ibid.* H. Willer, M. Yussefi, *The World of Organic Agriculture. Statistics and emerging trends 2007*, IFOAM & FiBL, Bonn – Frick 2007, s. 52–55.

[15] W. Łuczka-Bakuła, *Rynek żywności*..., s. 83.

żimy środowiskowe i produkcyjne, niedojrzałość infrastruktury w przetwórstwie, niedoskonałości bazy magazynowej oraz kanałów dystrybucji. W produkcji ekologicznego mięsa wołowego i wieprzowego przodują Niemcy, a w produkcji drobiu – Francja i Włochy.

Na rynku europejskim występują też problemy związane z przestrzennym niedostosowaniem popytu i podaży oraz niedorozwojem relacji podażowo-popytowych, co prowadzi do sprzedaży części produkcji ekologicznej po takich samych cenach jak produkty konwencjonalne. Ważne znaczenie w procesach dostosowawczych na rynku żywności ekologicznej odgrywa import i eksport. Warto jednak wspomnieć, że konsumenci żywności ekologicznej darzą większym zaufaniem produkty lokalne i krajowe niż importowane, ze względu na zaufanie do rodzimych oznaczeń i certyfikacji oraz świeżość produktów. Cechą znamienną rozwijającego się międzynarodowego handlu żywnością ekologiczną jest rozwijający się rynek w krajach Północy i rosnący import z krajów Południa. Wspólną cechą rynków żywności ekologicznej i konwencjonalnej jest zatem koncentracja konsumpcji w krajach Północy. Wbrew idei rolnictwa ekologicznego pogłębia to dysproporcje między krajami „bogatej Północy i biednego Południa". Rolnictwo ekologiczne zaczyna tracić swój lokalny charakter, a rynek żywności ekologicznej upodabnia się do rynku żywności konwencjonalnej. Jest to również efekt przemian w oczekiwaniach konsumentów, którym nie są w stanie sprostać gospodarstwa produkujące na małą skalę[16].

Konsumenci na bardziej dojrzałych rynkach żywności ekologicznej oczekują produktów porównywalnej jakości z produktami konwencjonalnymi, biorąc pod uwagę zwłaszcza wygląd i świeżość produktów. Ponadto, oczekują równie szerokiego asortymentu żywności ekologicznej co konwencjonalnej (w tym produktów z innych stref klimatycznych, produktów mrożonych, niskotłuszczowych, wzbogaconych witaminami i minerałami itp.). W krajach, gdzie udział żywności ekologicznej w rynku rolno-spożywczym jest duży, różnice w ofercie żywności ekologicznej i konwencjonalnej zacierają się; jedyną różnicą, która pozostaje, jest odmienna metoda produkcji[17].

CZYNNIKI WPŁYWAJĄCE NA DYNAMIKĘ ROZWOJU ROLNICTWA EKOLOGICZNEGO W EUROPIE

The determinants of organic agriculture development in Europe

Rolnictwo ekologiczne w Europie powstawało przez kilkadziesiąt lat z oddolnej inicjatywy rolników, którzy w niewielkim stopniu byli wspierani przez różne struktury organizacyjne. Do początku lat 80. nie ustalono jednolitych zasad

[16] *Ibid.*, s. 83–85.

[17] J. Aschemann et al., *op. cit.*, s. 130.

rolnictwa ekologicznego, do początku lat 90. brakowało uregulowań prawnych w tym zakresie, a do połowy lat 90. nie było wystarczającego wsparcia finansowego dla rolników stosujących ekologiczne metody produkcji. Zestawienie najważniejszych wydarzeń, które miały miejsce w otoczeniu rolnictwa ekologicznego w Europie i istotnie wpłynęły na dynamikę jego rozwoju, zawiera tab. 3.

Tab. 3. „Kamienie milowe" w historii rolnictwa ekologicznego w Europie
The milestones in the history of organic agriculture in Europe

Lata	Opis wydarzenia
1924	Rolnictwo ekologiczne zapoczątkowane przez Rudolfa Steinera na jego kursach na temat gospodarowania metodami biodynamicznymi
Lata 30.–40. XX w.	• Powstanie w Europie pierwszych organizacji zajmujących się rolnictwem biodynamicznym, np. Demeter • Działania Hansa Müllera w Szwajcarii z zakresu rolnictwa organiczno-biodynamicznego
1946	Założenie w Anglii organizacji Soil Association przez Lady Eve Balfour; organizacja ustalała standardy dla rolnictwa ekologicznego i żywności ekologicznej oraz promowała produkcję ekologiczną
1972	Powstanie Międzynarodowej Federacji Rolnictwa Ekologicznego (IFOAM), której zadaniem było rozwijanie współpracy pomiędzy uczestnikami rynku żywności ekologicznej oraz promocja rolnictwa ekologicznego
1975	Założenie w Niemczech Fundacji Ekologia i Rolnictwo (SOEL)
1982	Uchwalenie pierwszej wersji międzynarodowych kryteriów rolnictwa ekologicznego przez IFOAM
Lata 80. XX w.	Powstanie w Europie większości organizacji działających na rzecz rozwoju rolnictwa ekologicznego
1990	Pierwsze targi żywności ekologicznej BioFach w Niemczech (obecnie są to największe na świecie targi produktów ekologicznych)
1991	• Opublikowanie przez Komisję Europejską Rozporządzenia Rady (EWG) nr 2092/91 z 24 czerwca 1991 r. w sprawie rolnictwa ekologicznego oraz oznakowania jego produktów i środków spożywczych (rozporządzenie zaczęło obowiązywać w 1993 r.) • Przyjęcie przez Komisję Kodeksu Żywnościowego FAO/WHO, wytycznych w sprawie produkcji, przetwórstwa, znakowania oraz wprowadzania do obrotu żywności wytworzonej metodami ekologicznymi
1992	Opublikowanie Rozporządzenia Rady (EWG) nr 2078/92 z 30 czerwca 1992 r. o metodach gospodarowania przyjaznych dla środowiska przyrodniczego i rozwoju obszarów wiejskich
1994	Funkcjonowanie bezpośrednich dopłat do powierzchni upraw ekologicznych w większości krajów Unii Europejskiej
1995	Opracowanie pierwszego planu działań na rzecz rozwoju rolnictwa ekologicznego w Danii
1999	• Przyjęcie dokumentu Agenda 2000, reformującego Wspólną Politykę Rolną, który zapewniał kontynuację dopłat do powierzchni upraw ekologicznych oraz wprowadzał dodatkowe wsparcie dla rolnictwa ekologicznego w ramach programów rolnośrodowiskowych • Opublikowanie Rozporządzenia Rady (WE) nr 1257/99 z 17 maja 1999 r. w sprawie wsparcia dla zrównoważonego rozwoju wsi z Europejskiego Funduszu Orientacji i Gwarancji Rolnej • Opublikowanie Rozporządzenia Rady (WE) nr 1804/99 z 19 lipca 1999 r. w sprawie ekologicznej produkcji zwierzęcej

Ciąg dalszy tab. 3

Lata	Opis wydarzenia
2001	• Kryzys związany z pojawieniem się „choroby szalonych krów" (BSE) w Europie, zmieniający na korzyść postawy społeczeństwa wobec ekologicznych metod produkcji • Podjęcie pierwszych kroków w kierunku opracowania europejskiego planu działań dla rolnictwa ekologicznego
2003	• Europejskie konsultacje w sprawie planu działań • Zaangażowanie się licznych organizacji ekologicznych, instytucji i gospodarstw rolnych w projekty badawcze w ramach VI Ramowego Programu Badań i Rozwoju Technicznego Unii Europejskiej
2004	• Opublikowanie Europejskiego Planu Działań dla Żywności Ekologicznej i Rolnictwa Ekologicznego • Rozszerzenie Unii Europejskiej o dziesięć kolejnych krajów członkowskich
2007	Opublikowanie Rozporządzenia Rady (WE) nr 834/2007 z 28 czerwca 2007 r. w sprawie produkcji ekologicznej i znakowania produktów ekologicznych, uchylające Rozporządzenie Rady (EWG) nr 2092/91
2008	Opublikowanie Rozporządzenia Komisji (WE) nr 889/2008 z 5 września 2008 r. ustanawiające szczegółowe zasady wdrażania Rozporządzenia Rady (WE) nr 834/2007 w sprawie produkcji ekologicznej i znakowania produktów ekologicznych w odniesieniu do produkcji ekologicznej, znakowania i kontroli

Źródło: Opracowanie własne na podstawie E. Z. Jarasi, *The future prospects of organic farming in Central and Eastern European Countries*, „Annals of The Polish Association of Agricultural and Agribusiness Economists" 2005, vol. VII, nr 6, s. 43–44; W. Łuczka-Bakuła, *Rozwój rolnictwa ekologicznego oraz dystrybucji i konsumpcji jego produktów*, „Wieś i Rolnictwo" 2005, nr 2, s. 173–174.

Rolnictwo ekologiczne rozwijało się w krajach europejskich już w latach 80. XX w., ale był to proces dość powolny. Od początku lat 90. powierzchnia upraw ekologicznych zaczęła dynamicznie wzrastać w większości krajów europejskich, a zwłaszcza w krajach unijnych[18]. Miało to związek z wprowadzeniem w Rozporządzeniu (EWG) nr 2092/91 z 1991 r. jednolitej definicji i kryteriów rolnictwa ekologicznego, zasad jego kontroli, certyfikacji oraz zasad handlu produktami ekologicznymi na terenie Unii Europejskiej (tab. 3). Rozporządzenie zapewniało także swobodny dostęp do importu na rynek żywności ekologicznej w Unii Europejskiej takim krajom, jak: Argentyna, Austria, Australia, Czechy, Izrael, Kostaryka, Szwajcaria, Szwecja i Węgry[19]. Ułatwienie kontaktów handlowych z UE wpłynęło pozytywnie na rozwój rolnictwa ekologicznego w tych krajach[20].

[18] H. Willer, M. Yussefi, *The World of Organic Agriculture...*, s. 134.

[19] W. Łuczka-Bakuła, *Rozwój rolnictwa ekologicznego...,* s. 173–174.

[20] W 2005 r. powierzchnia upraw ekologicznych w Australii była najwyższa na świecie i wynosiła 11,8 mln ha (z czego 97% zajmowały pastwiska, gdyż Australia specjalizuje się w produkcji zwierzęcej). Argentyna zajmowała drugie miejsce z powierzchnią upraw (3,1 mln ha). Czechy i Węgry to kraje, które wchodziły do UE w 2004 r. z największą powierzchnią upraw ekologicznych wśród nowych krajów członkowskich. W Szwajcarii zaś od kilku lat odnotowuje się jeden z najwyższych w Europie odsetków powierzchni upraw ekologicznych w ogólnej powierzchni użytków

W latach 1993–1999 powierzchnia upraw ekologicznych w Unii Europejskiej wzrosła ponad czterokrotnie, a roczny jej wzrost kształtował się na poziomie 20–30% (tab. 4; rys. 2). W tym czasie w większości krajów UE powierzchnia tych upraw rosła jeszcze z roku na rok. Liczba gospodarstw stosujących metody ekologiczne wzrosła w latach 1993–1999 prawie czterokrotnie[21]. Tak dynamiczny wzrost produkcji ekologicznej w UE w drugiej połowie lat 90. był pozytywnym efektem nowej polityki środowiskowej na obszarach wiejskich, wprowadzonej po 1992 r., a zwłaszcza systemu wsparcia finansowego rolnictwa ekologicznego (tab. 3). Wsparcie to regulują dwa unijne akty: Rozporządzenie Rady (EWG) nr 2078/92 o metodach gospodarowania przyjaznych dla środowiska przyrodniczego i rozwoju obszarów wiejskich (od 1994 r. objęto nim niemal wszystkie kraje UE) i Rozporządzenie Rady (EWG) nr 1257/99 w sprawie wsparcia dla zrównoważonego rozwoju wsi przez Europejski Fundusz Orientacji i Gwarancji Rolnej[22]. Dzięki tym regulacjom rolnicy mogą ubiegać się o pomoc z tytułu realizacji pakietów rolno-środowiskowych, a także o pomoc inwestycyjną, marketingową i regionalną. Ukierunkowanie polityki rolnej na wsparcie rozwoju rolnictwa ekologicznego wynikało z nasilających się problemów środowiskowych i powszechnej nadprodukcji, co było rezultatem intensyfikacji produkcji rolnej[23]. Znaczny wzrost powierzchni rolnictwa ekologicznego w krajach UE w drugiej połowie lat 90. spowodowany był nie tylko wprowadzeniem systemu wsparcia finansowego, ale także rosnącym popytem na żywność ekologiczną. Coraz większe zainteresowanie żywnością ekologiczną wynikało m.in.: z paniki nasilonej po wykryciu w Europie wielu przypadków BSE, pryszczycy i innych groźnych dla konsumentów chorób, ze zwiększającego się ryzyka zakupu nieprawidłowo oznakowanej żywności modyfikowanej genetycznie, z rosnącej świadomości zdrowotnej konsumentów oraz z coraz większej dbałości społeczeństwa o środowisko naturalne i dobrostan zwierząt[24].

Kolejne lata przyniosły dalszy wzrost produkcji ekologicznej w krajach piętnastki UE, ale nie był on już tak intensywny jak w latach 1993–1999 (rys. 2). Roczna stopa wzrostu systematycznie malała, osiągając poziom 0,8% w latach

---

rolnych oraz jeden z najwyższych odsetków liczby gospodarstw ekologicznych w ogólnej liczbie gospodarstw rolnych. Zob. www.organic-europe.net, data dostępu: 24.01.2008 r.; H. Willer, M. Yussefi, *The World of Organic Agriculture*..., s. 26, 35, 213.

[21] www.aber.ac.uk/organics.htm, data dostępu: 3.10.2007 r.

[22] Rozporządzenie Rady (EWG) nr 2078/92 z 30 czerwca 1992 r. o metodach gospodarowania przyjaznych dla środowiska przyrodniczego i rozwoju obszarów wiejskich (Dz.Urz. WE L 215 z 30.07.1992, s. 91); Rozporządzenie Rady (WE) nr 1257/99 z 17 maja 1999 r. w sprawie wsparcia dla zrównoważonego rozwoju wsi z Europejskiego Funduszu Orientacji i Gwarancji Rolnej (Dz. Urz. WE L 160 z 26.06.1999, s. 80).

[23] S. Padel and N. Lampkin, *The Development of Governmental Support for Organic Farming in Europe*, [w:] W. Lockeretz (ed.), *Organic Farming*..., s. 94–96.

[24] W. Łuczka-Bakuła, *Rozwój rolnictwa ekologicznego*..., s. 178.

2003–2004. W latach 2004–2006 powierzchnia upraw w UE-15 rosła średnio o 5% rocznie, osiągając poziom 6,77 mln ha w grudniu 2006 r. (tab. 4). W niektórych krajach piętnastki powierzchnia upraw ekologicznych i liczba gospodarstw ekologicznych okresowo zmniejszała się, np. w Austrii czy Finlandii. Przyczyny spadku zainteresowania rolnictwem ekologicznym na przełomie XX i XXI w. tkwiły m.in. w trudnych warunkach sprzedaży, niedostatecznym doradztwie, konkurencji ze strony innych pakietów rolno-środowiskowych oraz słabej współpracy gospodarstw ekologicznych z organizacjami wspierającymi rozwój rolnictwa ekologicznego[25].

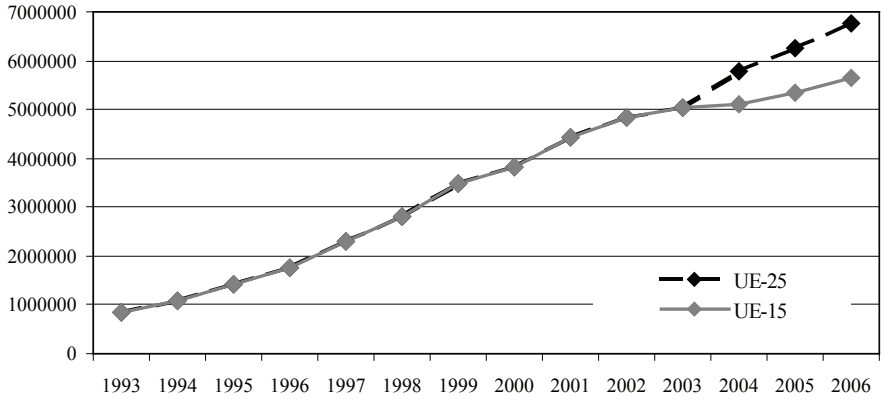

Rys. 2. Powierzchnia upraw ekologicznych w Unii Europejskiej oraz krajach piętnastki UE w latach 1993–2006 (w ha)

Organic land area in the EU and the EU-15 in 1993–2006 (hectares)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie www.aber.ac.uk/organics.htm, data dostępu – 3.10.2007 r.; www.organic-europe.net, data dostępu – 3.10.2007 r.; www.epp.eurostat.ec.europa.eu, data dostępu – 3.10.2007 r.; H. Willer, M. Yussefi, *The World of Organic Agriculture 2003. Statistics and Future Prospects*, IFOAM 2003, s. 1–130.

W 2004 r. do Unii weszło kolejnych dziesięć krajów europejskich, wnosząc ok. 680 tys. ha upraw ekologicznych. Za sprawą tych krajów powierzchnia upraw ekologicznych w UE automatycznie zwiększyła się o 13,4% (tab. 4). W latach 2004–2006 powierzchnia upraw ekologicznych w większości nowych krajów członkowskich gwałtownie rosła (zaznaczone na jasnoszaro w tab. 4), co wynikało przede wszystkim z istotnego zwiększenia skali dopłat bezpośrednich do

[25] Może to być jednocześnie wskazówka dla Polski, jak utrzymać zainteresowanie rolników ekologicznymi metodami gospodarowania. Zob. więcej: E. Koreleska, *Rolnictwo ekologiczne w Polsce i innych krajach Unii Europejskiej*, „Zeszyty Naukowe Akademii Rolniczej we Wrocławiu" 2006, Rolnictwo LXXXVII, nr 540, s. 242.

powierzchni upraw ekologicznych z funduszy strukturalnych UE. Inna ważna przyczyna to poprawa warunków eksportowych do krajów UE-15, gdzie był duży i ciągle rosnący popyt na żywność ekologiczną.

Dzięki zwiększającemu się zainteresowaniu produkcją ekologiczną w krajach UE-10 (łączna powierzchnia upraw w tych krajach rosła o 25–33% rocznie w latach 2004–2006) roczna stopa wzrostu powierzchni upraw ekologicznych w całej UE była większa niż w krajach UE-15 i wynosiła ok. 8% (rys. 2). W tym czasie nasilił się także proces przesuwania bazy produkcyjnej przemysłu żywności ekologicznej z krajów o wyższych kosztach produkcji (głównie kosztach pracy) do krajów, gdzie te koszty są niższe. Duże znaczenie ma tu wysoka pracochłonność ekologicznej produkcji rolnej. I tak w latach 2002–2006 powierzchnia upraw ekologicznych zmalała w Danii o ponad 37 tys. ha (o 21%); w Finlandii w latach 2004–2006 o 17,5 tys. ha (o 11%); a w Wielkiej Brytanii w latach 2002–2006 o 104,5 tys. ha (o 14,5%) – zaznaczone na ciemnoszaro w tab. 4. Tendencja spadkowa w powierzchni upraw ekologicznych w tych krajach jest odczuwalna, gdyż zajmują one dość wysoką pozycję wśród krajów unijnych pod względem powierzchni upraw ekologicznych (Wielka Brytania zajmuje czwarte miejsce – po Włoszech, Hiszpanii i Niemczech). Wielka Brytania ma ponadto długoletnią tradycję rozwoju rolnictwa ekologicznego. Hiszpania, Niemcy, Grecja i Portugalia to kraje „starej" UE, ciągle zwiększające powierzchnię upraw ekologicznych (zaznaczone na jasnoszaro w tab. 4).

WNIOSKI
Conclusions

Rolnictwo ekologiczne zaczęło się rozwijać w Polsce na początku lat 90., po powstaniu Stowarzyszenia EKOLAND. Organizacja ta była pierwszą jednostką certyfikującą w kraju, zrzeszającą sympatyków rolnictwa ekologicznego i promującą jego zasady. Tempo rozwoju rolnictwa ekologicznego w kraju wyznaczały kluczowe w jego historii wydarzenia. Ważnym etapem w rozwoju produkcji ekologicznej w Polsce było wejście w struktury unijne. Wiązało się to przede wszystkim ze znacznym zwiększeniem dopłat do powierzchni upraw ekologicznych, z uznaniem polskich certyfikatów i innymi ułatwieniami w handlu na dużym i ciągle powiększającym się unijnym rynku zbytu. Diametralnie zmieniło to postawę wielu polskich rolników wobec rolnictwa ekologicznego, co znalazło odzwierciedlenie w blisko dwukrotnym wzroście liczby gospodarstw ekologicznych. Podobna sytuacja miała miejsce w wielu krajach europejskich w latach 90., co stanowi dowód na to, że wsparcie finansowe dla rolników przestawiających swoje gospodarstwa bardzo wpływa na ich decyzję o „przejściu na ekologię". W obecnej sytuacji w polskim rolnictwie ekologiczne metody produkcji mogą

Tab. 4. Powierzchnia upraw ekologicznych w krajach Unii Europejskiej w latach 1993–2006 (w ha)
Organic land area in the EU countries in 1993–2006 (hectares)

Kraj	Powierzchnia upraw ekologicznych (ha)													
	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
AT	135 982	192 337	335 865	309089	345 375	287 900	290 000	275 789	278 297	297 000	328 803	344 916	360 396	361 487
BE	2 179	2 683	3 385	4 261	6 654	11 744	18 572	20 667	22 452	20 241	24 163	23 728	22 996	28 638
DK	20 090	21 145	40 884	46 171	64 366	99 161	146 685	157 676	168 372	**178 360**	**165 146**	**156 882**	**147 482**	**141 020**
FI	20 340	25 822	44 695	84 556	102 342	126 176	136 665	147 268	147 943	156 692	159 987	**162 024**	**147 587**	**144 558**
FR	87 829	94 806	118 393	137 084	165 405	218 790	316 000	369 933	419 750	509 000	550 990	534 037	560 838	552 824
GR	591	1188	2 401	5 269	10 000	15 402	17 500	26 707	31 118	77 120	244 457	249 488	288 255	302 256
ES	11 674	17 208	24 079	103 735	152 105	269 465	352 164	380 920	485 079	665 055	725 254	733 182	807 569	926 390
NL	11 150	11 340	12 909	14 456	16 960	19 323	21 511	32 331	35 877	42 610	41 865	48 152	48 765	48 424
IE	5 460	5 390	12 634	20 496	23 591	28 704	32 478	27 231	30 017	29 850	28 514	30 670	35 266	39 947
LU	497	538	571	594	618	777	1 002	1 074	2 003	2 004	3 004	3 158	3 243	3 243
DE	246 458	272 139	309 487	354 171	389 693	416 518	452 279	546 023	632 165	696 978	734 027	767 891	807 406	825 539
PT	3 060	7 267	10 719	9 191	12 193	24 902	47 974	48 066	73 504	85 912	118 935	169 892	212 728	269 374
SE	36 674	48 039	83 490	113 995	118 175	127 330	155 674	174 227	202 827	187 000	180 000	222 044	222 268	225 385
UK	30 992	32 476	48 448	49 535	106 000	274 519	390 868	578 803	679 631	**724 523**	**695 619**	**690 270**	**619 852**	**619 783**
IT	88 437	154 120	204 494	334 175	641 149	785 738	958 687	1 040 377	1 237 640	1040 377	1052 002	954 361	1 067 102	1 148 162
UE-15	**835 667**	**1 066 438**	**1 407 850**	**1 756 670**	**2 301 943**	**2 822 776**	**3 489 128**	**3 827 092**	**4 446 675**	**4 840 557**	**5 052 766**	**5 090 696**	**5 351 754**	**5 637 030**
CY												1 018	1 698	1 978
CZ												263 299	254 982	281 535
EE												46 016	59 862	72 886
LT												36 864	69 430	96 717
LV												43 902	118 612	175 109
MT												13	14	20
PL												82 730	159 709	228 009
SK												53 801	90 206	127 473
SI												23 032	23 499	26 831
HU												**133 009**	**128 574**	**122 765**
UE-10												**683 684**	**906 586**	**1 133 323**
UE-25												**5 774 380**	**6 258 340**	**6 770 353**

Źródło: Opracowanie własne na podstawie www.aber.ac.uk/organics.htm, data dostępu – 3.10.2007 r.; www.organic-europe.net, data dostępu – 3.10.2007 r.; www.epp.eurostat.ec.europa.eu, data dostępu – 3.10.2007 r.; H. Willer, M. Yussefi, *The World of Organic Agriculture 2003. Statistics and Future Prospects*, IFOAM 2003, s. 1–130.

Objaśnienia: AT – Austria, BE – Belgia, DK – Dania, FI – Finlandia, FR – Francja, GR – Grecja, ES – Hiszpania, NL – Holandia, IE – Irlandia, LU – Luksemburg, DE – Niemcy, PT – Portugalia, SE – Szwecja, UK – Wielka Brytania, IT – Włochy, CY – Cypr, CZ – Czechy, EE – Estonia, LT – Litwa, LV – Łotwa, MT – Malta, PL – Polska, SK – Słowacja, SI – Słowenia, HU – Węgry.

stanowić, dla pewnej grupy rolników, szansę wyjścia z kryzysu. Sprzyjają temu: polityka rolna i środowiskowa, warunki przyrodnicze, tradycje polskiego rolnictwa i poziom kultury rolnej, stan zasobów pracy w polskim rolnictwie oraz niezaspokojony popyt na produkty rolnictwa ekologicznego ze strony pośredników handlowych i przetwórców, związany z dynamicznie rozwijającym się rynkiem żywności ekologicznej na świecie. Popyt konsumpcyjny na produkty rolnictwa ekologicznego w Polsce jest jeszcze niewielki, ale systematycznie rośnie. Żywność ekologiczna jest coraz częściej dostrzegana przez konsumentów, głównie za sprawą sieci super- i hipermarketów włączających do swojej oferty produkty ekologiczne, ale także dzięki akcjom promocyjnym prowadzonym przez różnego rodzaju organizacje i instytucje, również o charakterze państwowym.

SUMMARY

The article presents an analysis of the organic farming development in Poland and other European countries. This development is shown against the milestones in the history of organic agriculture. The milestones are of organizational, legal, politic or market nature. The author tries to identify the reasons for changing dynamics of the growth of organic land area. She also presents detailed statistics of organic land area in all the EU countries in 1993–2006 and some data of the number of organic farms in Poland.